

Resilience Model of Rural Women after the Earthquake in Sarpol-e Zahab, Iran

ARTICLE INFO

Article Type

Descriptive Study

Authors

Pourksamaei M.¹ MSc,
Pouryousefi H.*¹ PhD,
Khademian A.¹ PhD

How to cite this article

Pourksamaei M, Pouryousefi H, Khademian A. Resilience Model of Rural Women after the Earthquake in Sarpol-e Zahab, Iran. Geographical Researches. 2021;36(4):429-436.

ABSTRACT

Aims The study of women's resilience as a vulnerable group in society can explain some of the problems and consequences before and after a disaster on the socio-cultural, economic, psychological status of vulnerable people, especially women. This study aimed to prepare the resilience model of rural women in Sarpol-e Zahab after the earthquake on October 13, 2017.

Methodology This descriptive-analytical research was carried out by the qualitative-quantitative method from April to March 2020. In the qualitative phase, the research tool was interviews with experts. Sampling was conducted by the theoretical methodology (n=27). The relevant indicators and sub-indicators were coded to prepare the questionnaire. In the quantitative phase, the research tool was a researcher-made questionnaire. The reliability of the questionnaire was 0.7 using Cronbach's alpha. The sample size was 382 according to Cochran's formula.

Findings Interaction with others, adaptation to the environment, social participation and bonds, and patience in the face of adversity have been the characteristics of resilient women. 52.3, 33.6, and 4.6% of respondent women had low, medium, and high resilience. Economic, socio-cultural, individual, and structural-physical dimensions were recognized as effective factors on women's resilience by receiving 67, 62, 52, and 48% of experts' votes, respectively. According to the affective dimensions, 49 items were introduced as obstacles to resilience. Lack of income, technical skills, women's education, and government support for women and gender discrimination were the considerable obstacles for women's resilience, respectively.

Conclusion The resilience pattern of rural women in Sarpol-e Zahab after the earthquake of November 12, 2017, is affected by economic, structural-physical, social-cultural, and individual dimensions and related items.

Keywords Earthquake; Resilience; Women; Sarpol-e Zahab; Rural

¹Department of Sociology, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

*Correspondence

Address: Vafadar Boulevard, Shahid Sadoughi Street, Hakimiyeh Exit, Shahid Bahaee Highway, Tehran, Iran. Postal Code: 1651153311.
Phone: +98 (23) 33654040
Fax: +98 (23) 333540020
h_pouryousefi@iau-tnb.ac.ir

Article History

Received: October 25, 2021

Accepted: November 29, 2021

ePublished: December 18, 2021

CITATION LINKS

[Izadkhah; 2015] Capacity building to reduce earthquake ...; [Hajinezhad A, et al; 2016] The survey effective factors in vulnerability ...; [Dadashpoor H, Adeli Z; 2016] Measuring the amount of regional resilience ...; [Bhamra R, et al; 2011] Resilience: The concept, a literature review ...; [Zhou H, et al; 2010] Resilience to natural hazards: A geographic ...; [Obrist B, et al; 2010] Multi-layered social resilience: A ...; [Abramson DM, et al; 2014] The Resilience activation framework ...; [Jones T, et al; 2011] Regional planning and resilient futures ...; [Salehi S, et al; 2011] Investigation of environmental resilience ...; [Rezaei MR; 2013] Evaluating the economic and institutional ...; [Momeni KH, et al; 2009] Relationship between resilience and ...; [Bahman-Janbeh F, et al; 2017] Qualitative study of gender roles of ...; [Nikmardanmin S, et al; 2014] Reducing earthquake risks with emphasis ...; [Budirahayu T, et al; 2019] Women's resilience in preserving family life ...; [Yilmaz V, et al; 2005] Sex difference and earthquake experience effects ...; [Goodman A; 2016] In the aftermath of disasters: The ...; [Strauss A, Kurbin J; 2006] Principles of qualitative research methodology ...; [Yesyca M, et al; 2018] Mapping interpersonal violence against women ...; [Moreno J, Shaw D; 2018] Women's empowerment following disaster ...; [Yumarnia T, et al; 2014] Assessing gender vulnerability within ...; [Hou C, Haorui W; 2020] Rescuer, decision maker, and breadwinner ...; [Mizrak S, et al; 2021] Adaptation of hurricane risk perception ...; [Yaman ÖM, Akyurt MA; 2013] Cultural approach to social work: A case ...

ارایه الگوی تاب‌آوری زنان روستانشین سرپل ذهاب پس از وقوع زلزله

مریم پورکسمایی MSc

گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران-شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

حمید پوریوسفی * PhD

گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

طلیحه خادمیان PhD

گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده

اهداف: بررسی تاب‌آوری زنان به‌عنوان قشر آسیب‌پذیر جامعه می‌تواند برخی از مشکلات و همچنین پیامدهای پیش و پس از حادثه بر وضعیت اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، روان‌شناختی افراد آسیب‌پذیر، به‌ویژه زنان را شرح دهد. هدف این مقاله، ارایه الگوی تاب‌آوری زنان روستانشین سرپل ذهاب پس از وقوع زلزله ۲۱ آبان ماه ۱۳۹۶ بود.

روش‌شناسی: این تحقیق توصیفی-تحلیلی با روش کیفی-کمی از فروردین تا اسفند ۱۳۹۹ انجام شد. در بخش کیفی، ابزار تحقیق مصاحبه عمیق با متخصصین بود. نمونه‌گیری به روش نظری انجام شد (n=۲۷). شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مربوطه برای تهیه پرسش‌نامه کدگذاری شدند. در بخش کمی، ابزار تحقیق پرسش‌نامه محقق ساخته بود. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۷ محاسبه شد. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران، ۳۸۲ نفر بود. میزان اهمیت و رضایت در عمل هر یک از شاخص‌ها، در این مرحله مورد ارزیابی قرار گرفت.

یافته‌ها: تعامل با دیگران، سازگاری با محیط، مشارکت اجتماعی، پیوندهای اجتماعی و صبر در برابر مشکلات، شاخص‌های زنان تاب‌آور بوده است. ۵۲/۳، ۳۳/۶ و ۴/۶٪ از زنان پاسخگو دارای تاب‌آوری کم، متوسط و زیاد بوده‌اند. ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، فردی و ساختاری-کالبدی به ترتیب با دریافت ۶۷٪، ۶۲٪، ۵۷٪ و ۴۸٪ از آرای متخصصین به‌عنوان عوامل موثر بر تاب‌آوری زنان شناخته شدند. با توجه به عوامل موثر، ۴۹ گویه به‌عنوان شاخص‌های مانع بر تاب‌آوری، معرفی شدند که نداشتن درآمد زنان روستایی، فقدان مهارت فنی، عدم آموزش زنان، عدم حمایت دولت از زنان و تبعیض جنسیتی، به ترتیب مهم‌ترین موانع بوده‌اند.

نتیجه‌گیری: الگوی تاب‌آوری زنان روستانشین سرپل ذهاب پس از زلزله ۲۱ آبان ۱۳۹۶ تحت تاثیر ابعاد اقتصادی، ساختاری-کالبدی، اجتماعی-فرهنگی و فردی و گویه‌های مربوطه قرار دارد.

کلیدواژه‌ها: زلزله، تاب‌آوری، زنان، سرپل ذهاب، روستانشین

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۰۸

*نویسنده مسئول: H_pouryousefi@iau-tnb.ac.ir

مقدمه

همانند دیگر انواع مخاطره، زلزله می‌تواند منجر به اختلال در کارکرد اجتماع و اثرات گسترده انسانی، مادی، اقتصادی و محیط‌زیستی شود. این مخاطره، همانند دیگر انواع مخاطره به خودی خود منجر به فاجعه نمی‌شود، بلکه آسیب‌پذیری بالا و آمادگی اندک جوامع و اجتماعات است که اثرات آن را تشدید نموده و فاجعه به بار می‌آورد؛ بدین‌سان به تهدیدی عظیم برای توسعه جوامع، مبدل می‌شود. در این بین، کشور ایران در بین ۱۰ کشور آسیب‌پذیر در برابر بلایای

طبیعی [Izadkhan., 2015] قرار گرفته و بیش از ۹۰٪ شهرهای کشور در برابر زلزله‌ای ۵/۵ ریشتری آسیب‌پذیر هستند. به‌طوری‌که، بر پایه آمارهای رسمی ۲۵ سال گذشته، بیش از ۶٪ تلفات انسانی کشور ناشی از زلزله بوده است [Hajinezhad et al., 2016].

در طی یکی دو دهه اخیر، با افزایش بحران‌های طبیعی و انسانی، تاب‌آوری مناطق در معرض ریسک، به‌خصوص مناطق روستایی، مورد توجه ویژه‌ای قرار گرفته است. تاب‌آوری اجتماعات روستایی، به‌عنوان راهکاری برای برون‌رفت از بحران دارای اهمیت است. مفهوم تاب‌آوری توسط هاولینگ در سال ۱۹۷۳ در زمینه‌ی اکولوژی ارایه شد. تاب‌آوری را میزان استقامت سیستم‌ها و توانایی آن‌ها برای جذب تغییر و اختلال و در عین حال حفظ روابط میان متغیرهای دولت یا افراد تعریف نموده‌اند [Dadashpoor & Adeli, 2016].

جوامع تاب‌آور، حداقل اختلال را در جریان زندگی و اقتصادشان بعد از گذر حوادث، تجربه می‌کنند. تاب‌آوری، واکنش‌های فردی و سازمانی به آشوب‌ها و ناپیوستگی‌ها است. این موارد شامل توانایی مقاومت در برابر ناپیوستگی سیستماتیک و همچنین قابلیت انطباق با محیط جدید است. تاب‌آوری، یک سیستم پیچیده از عوامل به‌هم‌پیوسته است که به‌صورت شبکه‌ای از ارتباطات و به‌صورت تعامل غیرخطی تشکیل شده است [Bhamra et al., 2011].

در زمینه تاب‌آوری، طبقه‌بندی‌های مختلفی ارایه شده که هر چند شباهت‌هایی باهم دارند ولی به‌دلیل تعلق به حوزه پژوهشی خاص، تفاوت‌هایی نیز باهم دارند [Zhou et al., 2010]. در انواع گونه‌شناسی تاب‌آوری، تاب‌آوری اجتماعی به‌نوعی به موضوع نهادهای اجتماعی، افراد، سازمان‌ها یا جوامع و توانایی آن‌ها با ظرفیت تحمل، جذب، مقابله و تنظیم محیط زیست و تهدیدات اجتماعی در مقابل انواع تهدیدات می‌پردازد. هدف اصلی تاب‌آوری اجتماعی ارتقای ظرفیت و مهارت افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها در مواجهه با اختلالات است [Obrist et al., 2010]. زمانی که جامعه‌ای با نیازهای تازه، خطرات یا تهدیدات مواجه می‌شود، دچار درهم‌شکستگی و بحران خواهد شد. از این‌رو، در بسیاری از متون، بازگشت سریع به شرایط قبل از بحران را تاب‌آوری نامیده‌اند [Abramson et al., 2014].

بحران و بلایای طبیعی و انسانی، به یک اندازه بر جمعیت درگیر تاثیر نمی‌گذارد. زنان، از جمله گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه هستند که درجه آسیب‌پذیری آنان ارتباط چندانی با نوع حادثه ندارد. به گفته سازمان بین‌المللی کار، یکی از موانع مهم مشارکت زنان در بحران‌های طبیعی، محیط ناامن است و در بسیاری از موارد، زنان نمی‌توانند نیازها و مشکلات خود را با هم‌متایان مرد به اشتراک بگذارند [Jones et al., 2011] و از بسیاری از آسیب‌ها و مشکلات ذهنی در سراسر جهان رنج می‌برند [Salehi et al., 2011]. نحوه مواجهه زنان با موقعیت بحران ارتباط بسیار زیادی با زمینه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سازوکارهای قدرت و موضوعات مرتبط با جنسیت دارد. زنان در مواجهه با شرایط اضطراری و بلایا، از جنبه‌های سلامت و بهداشت عمومی، دچار نگرانی‌ها و مسائل

خطرات ممکن است به علت خشونت‌های جنسی، بهداشت روانی، استرس‌های شدید و بیماری‌های مزمن باشد (Goodman, 2016).

بنابراین، بررسی تاب‌آوری زنان به‌عنوان قشر آسیب‌پذیر جامعه می‌تواند برخی از مشکلات، ناملایمات و همچنین پیامدهای پیش و پس از حادثه بر وضعیت اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، روان‌شناختی افراد آسیب‌دیده، به‌ویژه زنان را شرح دهد.

در تاریخ ۲۱ آبان‌ماه ۱۳۹۶ (ساعت ۲۱:۴۸) زلزله‌ای به شدت ۷/۳ در مقیاس ریشتر در نزدیکی ازگله استان کرمانشاه به مدت ۳۰ ثانیه شهرستان‌های کرمانشاه، سرپل ذهاب، گیلان غرب، قصر شیرین، ثلاث باباجانی، دالاهو، اسلام‌آباد غرب و جوانرود را لرزاند و منجر به فوت ۶۲۰ نفر و نیز خسارات مالی قابل توجه شد. تعداد ۸ شهر، ۱۹۳۰ روستا و حدود ۱۵۰ هزار نفر جمعیت به‌طور مستقیم و غیرمستقیم تحت تاثیر این خرابی‌ها قرار گرفتند. شهرستان سرپل ذهاب بین ۴۵ ۵۲ طول شرقی و ۳۷ ۳۷ ۵۷ و ۳۴ ۲۸ عرض شمالی و ارتفاع ۵۵۰ متر از سطح دریا و در ۱۴۷ کیلومتری راه اصلی کرمانشاه-قصر شیرین در ضلع غربی استان کرمانشاه در غرب ایران واقع شده است. وسعت شهرستان سرپل ذهاب ۲۷۳ کیلومتر مربع است. جمعیت این شهرستان در سال ۱۳۹۵، برابر با ۸۵۳۴۲ نفر بوده که از این تعداد، ۴۲۴۶۸ نفر را زنان تشکیل داده‌اند و همچنین این شهرستان داری ۹ دهستان و ۱۶۳ روستا است. زبان مردم سرپل ذهاب، کردی با گویش‌های کلهری، سورانی و گورانی است. طوایف مختلف از ایلات کلهر، جاف، گوران و غیره پیرو مذاهب شیعه، سنی و حق هستند. مناطق ریجاب و دشت ذهاب عمدتاً اهل تسنن و مناطقی چون دشت دیره، دهستان قلعه شاهین شیعه، پاطاق، قسمتی از ذهاب و ریجاب اهل حق هستند و روستاهای اطراف سرپل ذهاب نیز متشکل از هر سه فرقه هستند.

شکل ۱) موقعیت منطقه مورد مطالعه

هدف این مقاله، ارایه الگوی تاب‌آوری زنان روستانشین سرپل ذهاب پس از وقوع زلزله ۲۱ آبان ماه ۱۳۹۶ بود.

متفاوتی از مردان هستند. زنان و دختران، معمولاً قربانیان اصلی بلایای طبیعی بوده و به دلایل متعدد در معرض مرگ‌ومیر بالاتر، افزایش حاملگی‌های ناخواسته و پرخطر و تجاوز جنسی هستند. زنان به‌طور نامتناسبی از گسیختگی وابسته به بلایای خدمات عمومی، افزایش خشونت وابسته به جنسیت، ناامنی غذایی و فقدان سرپناه و احساس عدم امنیت و گسیختگی شبکه‌های اجتماعی رنج می‌برند (Rezaei, 2013). فقر زنان در جوامع روستایی، تبعیض جنسیتی و تسلط نظام‌های ارزشی مردسالارانه، از جمله موانع تاب‌آوری زنان در جوامع محسوب می‌شوند. افزایش قدرت تحمل و سازگاری فرد در برخورد با مشکل، بلکه مهم‌تر از آن، حفظ سلامت روان و ارتقای آن، در گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه به‌خصوص در مواقع بحرانی بسیار حایز اهمیت است. تاب‌آوری به افراد توانایی می‌بخشد تا با مشکلات و ناملایمات زندگی و شغلی روبرو شوند بدون اینکه دچار آسیب شوند و حتی این موقعیت‌ها را فرصتی برای ارتقا و رشد شخصیت خود مورد استفاده قرار دهند (Momeni et al., 2009).

بهمین جنبه و همکاران، در مطالعه نقش‌های جنسیتی زنان در زلزله اظهار داشته‌اند که زنان به‌دلیل شرایط خاص خود و تابوها و موانع فرهنگی حاکم بر جامعه، متفاوت از مردان، از حادثه متاثر شده و لذا با توجه به فشارهای ایجادشده به‌دلیل نقش‌های جنسیتی، باید از سوی ارایه‌دهندگان خدمات، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان حوزه سلامت به‌عنوان اولویت مهم در نظر گرفته شوند (Bahman-Janbeh et al., 2017).

نیکمردنمین و همکاران در بررسی کاهش خطرات زلزله با تاکید بر عوامل اجتماعی رویکرد تاب‌آوری منطقه ۲۲ تهران، به این نتیجه رسیدند که کاهش خطرات زلزله با تاکید بر عوامل اجتماعی تاب‌آوری، شاخص‌های سطح آموزش، دلبستگی به مکان و وجود برنامه‌هایی برای بهبود وضعیت مشارکت، اطلاع‌رسانی مخاطرات، درک و دانش عمومی از خطر را در منطقه مورد پژوهش مطلوب ارزیابی می‌نماید و شاخص‌های نحوه نگرش ساکنان به مقوله خطر و وضعیت گروه‌های خاص به توجه بیشتری نیاز دارد (Nikmardanmin et al., 2014).

بودیرهایو و همکاران در مطالعه‌ای به بررسی تاب‌آوری زنان در حمایت از زندگی خانواده پس از وقوع زلزله در شمال لومبوک واقع در کشور اندونزی پرداختند. در این مطالعه بیان شده که زنان نسبت به مردان توانایی سازگاری بالاتری دارند و در هنگام وقوع بلایای طبیعی بار مسئولیت بیشتری بردوش می‌کشند (Budirahayu et al., 2019).

یلماز و همکاران در تحقیقی به بیان این نکته پرداختند که زنان بیش از مردان به فکر خانواده خود هستند و احساس ترس و وحشت بیشتری بر آنها غلبه دارد (Yilmaz et al., 2005).

گودمن در مطالعه خود به این نتیجه دست یافته که زنان بیش از مردان در بلایای طبیعی، در معرض خطر و مرگ قرار دارند. این

روش‌شناسی

این تحقیق توصیفی-تحلیلی با هدف بررسی تاب‌آوری زنان ساکن روستاهای شهرستان سرپل ذهاب، پس از وقوع زلزله در بازه زمانی فروردین تا اسفند ۱۳۹۹ انجام شد.

روش تحقیق به صورت کیفی-کمی است. در بخش کیفی برای استخراج متغیرهای تحقیق از مصاحبه عمیق استفاده شد. جامعه آماری مورد بررسی در این بخش، متخصصین حوزه زنان و بحران (دولت، سازمان‌های مردم‌نهاد و مردم) و مطلعین محلی فضاهای بحرانی بودند. برای انتخاب نمونه، از روش نمونه‌گیری نظری استفاده شد. این روش بر مبنای مفاهیمی است که ارتباط نظری آن‌ها با نظریه در حال تکوین، به اثبات رسیده باشد [Strauss & Kurbin, 2006]. در میان متخصصین، با توجه به سطح اشباع‌پذیری، در بخش مسئولان اجرایی و دولتی با ۵ نفر، در بخش علمی (جامعه‌شناس و روان‌شناس) با ۵ نفر و در بخش سازمان‌های مردم‌نهاد با ۳ نفر مصاحبه عمیق صورت گرفت (n=۱۳). در میان مطلعین محلی در بخش قلعه شاهین روستای دار بادام، در دشت ذهاب روستای قلعه بهادری و در بخش پشت تنگ روستای بزمیرآباد به ترتیب با ۵، ۴ و ۵ نفر مصاحبه عمیق انجام شد (n=۱۴). معیارهای ورود به مصاحبه شامل آگاهی، مواجهه و تجربه زیستی با بحران زلزله بود.

در بخش کمی، پس از استخراج متغیرهای اصلی، کدگذاری اولیه و ثانویه مفاهیم مستخرج، با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA 2020 شکل گرفت. سپس، با استفاده از مفاهیم کدگذاری شده، پرسش‌نامه محقق‌ساخته طراحی شد. پرسش‌نامه‌ها با مراجعه حضوری محقق و توسط نمونه‌های مورد بررسی تکمیل شدند. جامعه آماری، مجموعه زنان ساکن در روستاهای سرپل ذهاب، سازمان‌های مردم‌نهاد درگیر در زلزله کرمانشاه، مسئولان دولتی و متخصصین جامعه‌شناسی و روان‌شناسی بود. نمونه‌گیری با استفاده از روش طبقه‌ای صورت گرفت. حجم نمونه، بر اساس فرمول کوکران ۳۸۲ نفر تعیین شد؛ ۱۰۰ نفر از سازمان‌های مردم‌نهاد و افرادی که به صورت انفرادی خدمت‌رسانی می‌کردند و ۴۰ نفر هم از متخصصین انتخاب شدند و باقی زنان روستانشین بوده‌اند. برای سنجش پایایی شاخص‌ها، ابتدا ۳۰ پرسش‌نامه از پرسش‌نامه‌های اصلی تکمیل شد و با استفاده از آلفای کرونباخ همبستگی درونی گویه‌هایی که شاخص‌ها را تشکیل می‌دهند، سنجیده شد. تمام گویه‌ها با میزان آلفای کرونباخ ۰/۷۰ مورد تایید قرار گرفته و از پایایی لازم برای سنجش برخوردار بودند. برای تحلیل داده‌ها، از آزمون تحلیل تک‌متغیره در نرم‌افزار SPSS 20 استفاده شد.

یافته‌ها

در خصوص عوامل موثر بر تاب‌آوری زنان، ۵۳ نکته کلیدی با استفاده از مصاحبه‌ها استخراج شد. ۵ شاخص تعامل با دیگران، سازگاری و انطباق با محیط، مشارکت اجتماعی، پیوندهای اجتماعی

و دوام و صبر در برابر مشکلات، با استفاده از مصاحبه با متخصصین، به‌عنوان شاخص‌های تاب‌آوری زنان تعیین شدند (جدول ۱).

جدول ۱) عوامل و شاخص‌های موثر بر میزان تاب‌آوری زنان روستانشین در زلزله سرپل ذهاب

طبقات فرعی پژوهش	مفاهیم پژوهش
عوامل فردی	میزان سطح سواد و دانش عمومی استقلال زنان روحیه مثبت در زنان ریسک‌پذیری مسئولیت‌پذیری اجتماعی زنان خوداتکایی و اعتمادبه‌نفس در مواجهه با مشکل عزت نفس میزان خودباوری و اعتماد به نفس سطح درآمد و معیشت افراد
عوامل اجتماعی-فرهنگی	تعاملات اجتماعی و خانوادگی اعتقادات دینی اعتماد اجتماعی به زنان روستایی امکانات بهداشتی و رفاهی اوقات فراغت مشارکت اجتماعی زنان در فعالیتهای روستا تبعیض جنسیتی رسانه‌ها میزان حمایت مردان از زنان
عوامل اقتصادی	کیفیت زندگی سطح درآمد و معیشت افراد مالکیت پس‌انداز خوداشتغالی زنان کمک‌های مردمی حمایت‌های بخش دولتی امکانات بهداشتی و رفاهی
عوامل محیطی-ساختاری	تجربه قبلی (جنگ) استفاده زنان از منابع طبیعی و محیطی سرزندگی محیط روستایی حمایت نهادهای دولتی از زنان روستایی ایجاد بسترهای ظرفیت‌سازی از سوی نهادهای دولتی فرهنگ و ساختار غالب روستا

در راستای بررسی موانع موثر در تاب‌آوری زنان، ابتدا تمامی عوامل و شاخص‌های موثر بر تاب‌آوری، احصا و همچنین موانع دیگری که از مصاحبه خبرگان استخراج شد، در قالب یک پرسش‌نامه در اختیار متخصصین که در استان کرمانشاه و سرپل ذهاب حضور داشتند قرار داده شده و وزن (بین ۱۰۰-۰) هر کدام از موانع فردی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و ساختاری-کالبدی تاب‌آوری زنان روستانشین در شرایط بحرانی تعیین شد. ۴۹ گویه احصا شد که برای موانع فردی ۱۳ گویه، برای موانع اجتماعی-فرهنگی ۱۰ گویه، برای موانع اقتصادی ۹ گویه و در انتها برای موانع ساختاری-کالبدی ۹ گویه تعیین شد. سپس از متخصصین و خبرگان پرسیده شد که آیا این

فقدان زیرساخت‌های مناسب، فرهنگ و ساختار غالب روستا، فاصله زیاد بین روستا و شهر و بی‌توجهی مسئولان منطقه با دریافت ۸۴٪، ۹۷٪، ۸۳٪، ۹۴٪، ۹۳٪، ۹۱٪، ۹۳٪ از آرای متخصصین، به‌عنوان موانع موثر بر تاب‌آوری زنان روستانشین سرپل ذهاب در زلزله ۲۶ آبان ۱۳۹۷ شناخته شده‌اند.

میانگین بعد تاب‌آوری زنان روستانشین پس از زلزله ۲/۱ بود. مقدار چولگی برابر ۳۲۲/۰ و مقدار کشیدگی آن برابر ۵۸۵/۰ بود که بیانگر آن است که تجمع تاب‌آوری زنان متمایل به کم است. از طرف دیگر مقدار کشیدگی نشانگر آن است که توزیع متوسط کوتاه قامت یا پهن قامت است.

در مطالعه، ۵۲/۳٪ از زنان پاسخگو دارای تاب‌آوری کمی در مقابل مسایل و مشکلات پس‌اززلزله بودند، ۳۳/۶٪ دارای تاب‌آوری متوسط و ۴/۶٪ دارای تاب‌آوری زیاد بودند (جدول ۲).

بیش از نیمی از پاسخگویان معتقد بودند که ویژگی‌های فردی (۵۵٪)، عوامل اجتماعی-فرهنگی (۶۲٪) و عوامل اقتصادی (۶۷٪) در مواجهه با مشکل، می‌تواند زنان را تاب‌آور نماید (جدول ۳).

در جمع‌بندی اهمیت رفع موانع موثر بر تاب‌آوری زنان، نداشتن درآمد، فقدان مهارت فنی و تخصصی، عدم آموزش زنان در حوزه‌های مختلف در شرایط بحرانی، عدم حمایت دولت از زنان و تبعیض جنسیتی، به ترتیب مهم‌ترین موانع بودند. نهایتاً الگوی تاب‌آوری زنان روستایی تهیه شد (شکل ۲).

جدول ۲) نتایج توزیع بعد تاب‌آوری زنان روستانشین پس از زلزله

میزان	فراوانی درصد	درصد معتبر	درصد فراوانی	جمعیت امتیاز مقیاس
کم	۱۹۳	۵۰/۲۶	۵۲/۳	۱۹-۴۲
متوسط	۱۲۲	۳۱/۷۷	۳۳/۶	۴۳-۵۳
زیاد	۵۴	۱۴/۶	۴/۶	۵۴-۷۶
بی‌جواب	۱۳	۳/۹	-	-
تعداد کل	۳۸۲	۱۰۰	-	-

شاخص‌ها مانعی برای تاب‌آوری زنان روستایی است و در صورت مثبت‌بودن تا چه میزان، مانع تاب‌آوری آنان می‌شود.

فعالیت زنان روستایی در کارهای خانه، بارداری، پایین‌بودن مهارت، کم‌سوادی، بیکاری، عدم اعتماد به نفس، ضعف جسمانی، نداشتن درآمد، عدم توانایی برقراری ارتباط در جمع، عدم استقلال، روحیه منفی، عدم ریسک‌پذیری و عدم مسئولیت‌پذیری به ترتیب ۹۳٪، ۸۵٪، ۹۵٪، ۸۲٪، ۹۱٪، ۹۳٪، ۸۷٪، ۹۶٪، ۹۱٪، ۸۲٪، ۹۰٪، ۹۱٪ و ۸۷٪ از آرای متخصصین را به‌عنوان موانع فردی تاب‌آوری زنان روستایی دریافت نمودند.

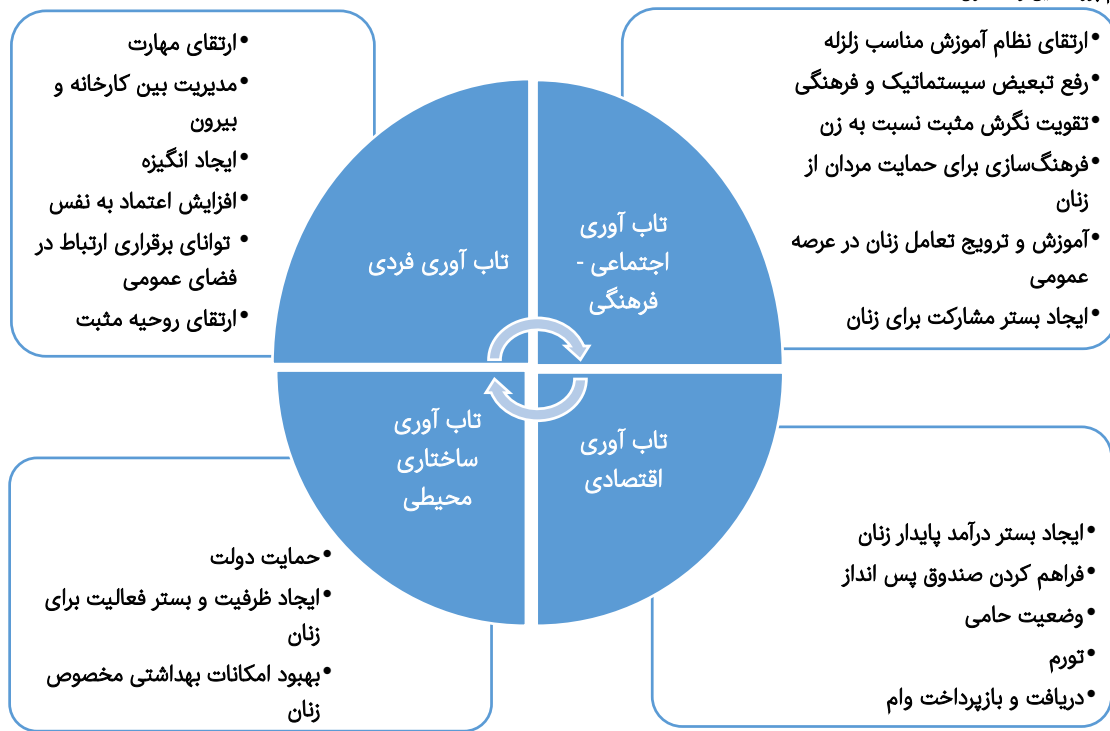
یافته‌ها نشان دادند که در میان عوامل اجتماعی-فرهنگی، عدم اعتماد مردان به زنان روستا، عدم اعتماد زنان روستا به زنان روستا، عدم وجود امکانات رفاهی برای زنان، نداشتن فضای مناسب برای فراغت، نظام ارزشی منفی نسبت به زنان، تبعیض، فقدان آموزش مناسب، مسئولیت فرزندپروری، عدم وجود باورهای دینی و عدم تعامل با افراد و نهادها به ترتیب ۹۳٪، ۹۱٪، ۹۳٪، ۹۱٪، ۹۳٪، ۹۰٪، ۹۴٪، ۹۳٪، ۹۲٪، ۹۲٪، ۹۰٪ و ۹۱٪ از آرای متخصصین را به‌عنوان موانع تاب‌آوری زنان دریافت کرده‌اند.

وضعیت نامساعد حامی (همسر، پدر یا بردار)، عدم وجود درآمد، نداشتن قدرت پس‌انداز، عدم مالکیت زمین یا خانه، عدم توانایی دریافت و بازپرداخت وام، تورم، عدم وجود فرصت‌های شغلی برای زنان، عدم حمایت سازمان‌های مردم‌نهاد و مردمی از زنان و همه گیری کرونا در چند سال اخیر، با ۹۵٪، ۹۸٪، ۹۶٪، ۹۳٪، ۹۴٪، ۹۴٪، ۹۳٪، ۹۲٪ و ۹۳٪ از دسته موانع اقتصادی موثر بر تاب‌آوری زنان از نظر متخصصین هستند.

عوامل ساختاری-کالبدی شامل تاثیر انزوای روستاها بر اشتغال زنان، عدم حمایت دولت و نداشتن برنامه، عدم سرزندگی محیط روستا، وجود بحران‌های جانبی (همانند کرونا و بحران‌های اقتصادی)، عدم وجود قانون‌گذاری صحیح در خصوص حمایت از زنان روستایی،

جدول ۳) عوامل موثر بر میزان تاب‌آوری زنان روستانشین در مقابل زلزله سرپل ذهاب

عوامل	مقدار	اصلاً: ۱	خیلی کم: ۲	کم: ۳	تا حدی: ۴	زیاد: ۵	خیلی زیاد: ۶	میانگین
فردی	میزان اهمیت	۲	۳۳	۶۷	۷۲	۱۱۴	۹۴	۴/۴
	درصد سطری	۰/۴	۸/۷	۱۷/۶	۱۸/۸	۲۹/۹	۲۴/۶	
رضایت در عمل	مقدار	۲۴	۱۰۳	۱۲۶	۶۴	۴۴	۲۱	۳/۱
	درصد سطری	۶/۲	۲۶/۹	۳۳	۱۶/۹	۱۱/۴	۵/۴	
اجتماعی-فرهنگی	میزان اهمیت	۶	۲۵	۵۳	۶۰	۱۱۳	۱۲۵	۴/۶
	درصد سطری	۱/۵۳	۶/۵۳	۱۳/۸۱	۱۵/۸۲	۲۹/۴۷	۳۲/۸۳	
رضایت در عمل	مقدار	۲۹	۱۰۵	۹۶	۵۶	۶۲	۳۴	۳/۳
	درصد سطری	۷/۵۲	۲۷/۵۹	۲۵/۲۵	۱۴/۵۶	۱۶/۱۶	۸/۹۱	
اقتصادی	میزان اهمیت	۱	۲۳	۴۵	۵۷	۱۱۹	۱۳۷	۴/۸
	درصد سطری	۰/۳	۶	۱۱/۷	۱۴/۹	۳۱/۲	۳۵/۹	
رضایت در عمل	مقدار	۵۶	۱۲۳	۱۳	۴۱	۳۹	۲۱	۲/۹
	درصد سطری	۱۴/۶	۳۲/۱	۲۷	۱۰/۷	۱۰/۳	۵/۴	
ساختاری-محیطی	میزان اهمیت	۳	۳۱	۴۴	۴۵	۷۹	۱/۴	۳/۶
	درصد سطری	۰/۸	۸/۲	۱۱/۴	۱۱/۸	۲۰/۶	۲۷/۲	
رضایت در عمل	مقدار	۱۶	۷۲	۷۹	۳۴	۵۱	۳۶	۲/۶
	درصد سطری	۴/۳	۱۸/۸	۲۰/۵	۹	۱۳/۲	۹/۳	

شکل ۲) الگوی تاب‌آوری زنان روستانشین سرپل ذهاب

بحث

هدف این تحقیق، بررسی مشخصه‌ها، عوامل موثر و موانع تاب‌آوری زنان روستانشین سرپل ذهاب پس از وقوع زلزله ۲۶ آبان ۱۳۹۶ بود. مشخصه‌های تاب‌آوری زنان روستانشین سرپل ذهاب پس از زلزله ۲۶ آبان ۱۳۹۶ شامل تعامل با دیگران، سازگاری و انطباق با محیط، مشارکت اجتماعی، پیوندهای اجتماعی و دوام و صبر در برابر مشکلات بوده است. تعامل و ارتباط با دیگران مهم‌ترین ویژگی‌های تاب‌آوری زنان روستانشین پس از وقوع زلزله از دید مصاحبه‌شوندگان است. تلاش متقابل افراد و گروه‌های اجتماعی در جهت تامین نیازهایشان منجر به شکل‌گیری تعامل اجتماعی میان این افراد می‌شود. متأسفانه، تعامل زنان روستانشین تحت حاکمیت مردسالارانه شکل می‌گیرد و به همین دلیل بیشترین توانایی زنان تنها در بخش خانه‌داری و مراقبت از فرزندان شکل می‌گیرد. نتایج تحقیق در این زمینه با یافته‌های بودیراها و فرید/ و یسیکا مطابقت دارد [Budirahayu et al., 2019; Yesyca et al., 2018]. بر اساس تحقیق یامان و آکیوت، پس از زلزله‌ای که در سال ۲۰۱۱ در استان وان ترکیه روی داد، ارائه خدمات اجتماعی به زنان غیرممکن بود زیرا آنها نمی‌توانستند با مردان خارجی صحبت کنند [Yaman & Ahyurt, 2013].

سازگاری و انطباق با محیط، شامل کارکردهایی است که فرد را با محیط، مقتضیات، تنگناها و محدودیت‌ها سازگار می‌کند. با توجه به نظر زنان روستایی سرپل ذهاب، می‌توان گفت یکی از عوامل و ویژگی‌های ناسازگاری و عدم تاب‌آوری در برابر زلزله، عدم اطمینان از معیشت پایدار در روستا بوده است. در چارچوب معیشت پایدار،

توانایی اتخاذ راهبردهای معیشتی متنوع توسط روستاییان، به عوامل زیادی بستگی دارد که می‌توان از کیفیت سرمایه انسانی شامل مهارت‌ها، دانش و بهداشت مطلوب؛ سرمایه اجتماعی مانند عضویت بیشتر در گروه‌های اجتماعی رسمی؛ مالکیت زمین و خانه؛ دسترسی به سرمایه‌های فیزیکی مانند زیرساخت‌های اصلی مثل جاده‌ها و سرمایه مالی مانند تسهیلات اعتباری اشاره داشت. بر این اساس، ارتقای این ویژگی زن روستایی تاب‌آور، نیازمند اقتضایات مالی و محیطی مناسب است.

تعدادی از نخبگان بر این امر تاکید داشتند که، مشارکت فعال در عرصه بحران می‌تواند به‌عنوان یک شاخص برای توصیف ویژگی زن تاب‌آور معرفی شود. بر اساس تحقیق مورنو و شاو مشارکت زنان به‌خصوص در غالب راهبر در مواقع اضطراری و بحرانی می‌تواند تغییرات مثبتی در حقوق زنان ایجاد کند. [Moreno & Shaw, 2018] همان‌طور که یافته‌ها نشان داد، مشارکت در بین زنان روستایی تا حدودی با موانع و مشکلاتی روبرو بود و بیشتر زنان در مشارکت‌های غیررسمی شرکت داشتند. به نظر می‌رسد این مشارکت در دو بعد قابل تحلیل است؛ اول اینکه افراد قادرند به شیوه‌ای غیررسمی از طریق دوستی‌ها و انواع پیوندهای شبکه‌ای با یکدیگر در ارتباط باشند؛ به بیان دیگر، هر فردی شبکه اجتماعی دارد که این شبکه ممکن است شامل انواع رابطه نظیر دوستی یا پیوندهای عاطفی، نزدیکی در فضا مانند همسایگی در روستا یا مجاورت مکانی در اداره، روابط خویشاوندی و مانند آن باشد. از این حیث، می‌توان گفت مشارکت زنان روستایی از همبستگی بالایی برخوردار است و بیشتر زنان در قالب مشارکت غیررسمی فعالیت دارند و به سبک

روستاها بر اشتغال زنان نیز به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین آن‌ها نام برده شده‌اند.

با توجه به موانع موثر بر تاب‌آوری زنان، در هر بعد، راهبردهایی به منظور ارتقای تاب‌آوری زنان پس از مواجهه با بحران ارایه شده است (شکل ۲). اجرای راهبردهای ارایه شده، گامی موثر در ارتقای تاب‌آوری زنان روستانشین و حذف موانع موجود در این مسیر است.

نتیجه‌گیری

مشخصات زنان تاب‌آور در این تحقیق، تعامل با دیگران، سازگاری و انطباق با محیط، مشارکت اجتماعی، پیوندهای اجتماعی و دوام و صبر در برابر مشکلات است. الگوی تاب‌آوری زنان روستانشین سرپل ذهاب پس از زلزله ۲۶ آبان ۱۳۹۶ تحت تاثیر فاکتورهای اقتصادی، ساختاری-کالبدی، اجتماعی-فرهنگی و فردی قرار داد که هر یک از ابعاد مطرح، شاخص‌هایی را در بر می‌گیرد. ارتقای تاب‌آوری زنان و توانمندسازی آنها در ایفای نقش در شرایط پس از بحران، ناگزیر نتایج بازسازی و بهبودی بهتری را برای همه بازماندگان به ارمغان می‌آورد و فضای برابری جنسیتی را ایجاد می‌کند که در آن توسعه استراتژی‌های نوآورانه می‌تواند در سطح بین‌المللی با تمام جوامع آسیب دیده به اشتراک گذاشته شود.

تشکر و قدردانی: موردی از سوی نویسندگان بیان نشد.

تأییدیه اخلاقی: این مقاله تاییه اخلاقی ندارد.

تعارض منافع: موردی از سوی نویسندگان بیان نشد.

سهم نویسندگان: مریم پورکسمایی (نویسنده اول)، نگارنده مقدمه/پژوهشگر اصلی/نگارنده بحث (۳۴٪)؛ حمید پوریوسفی (نویسنده دوم)، روش‌شناس/پژوهشگر کمکی/تحلیلگر آماری (۳۳٪)؛ طلیعه خادمیان (نویسنده سوم)، پژوهشگر کمکی (۳۳٪).

منابع مالی: موردی از سوی نویسندگان بیان نشد.

منابع

- Izadkhah Y (2015). Capacity building to reduce earthquake risk with a community-based approach. 6th International Conference on Integrated Natural Disaster Management. 2015, February 15-16: Mashhad, Iran. [Persian]
- Hajinezhad A, Badali A, Aghaei V (2016). The survey effective factors in vulnerability due earthquake in informal district of city zones with application of GIS: Case study: 1 and 5 zones of Tabriz. *Journal of Natural Environmental Hazards*. 4(6):33-56. [Persian]
- Dadashpoor H, Adeli Z (2016). Measuring the amount of regional resilience in Qazvin urban region. *Journal of Emergency Management*. 4(8):73-84. [Persian]
- Bhamra R, Dani S, Burnard K (2011). Resilience: The concept, a literature review and future directions. *International Journal of Production Research*. 49(18):5375-5393
- Zhou H, Wang J, Wan J, Jia H (2010). Resilience to natural hazards: A geographic perspective. *Natural Hazards*. 53:21-41.

خودشان آن را اجرا می‌کنند و نهادهای رسمی و دولتی هیچ‌گونه نقشی در آن ندارند. این نتایج، با یافته‌های *یومارنیا* و همکاران و *بودیرها* و *فریدا* مطابقت دارد [Yumarnia et al., 2014; Budirahayu et al., 2019]. بر اساس تحقیقات این محققین، هرچند شرایط پس از زلزله مشکلات متعددی برای گروه‌های آسیب‌پذیر از جمله زنان، کودکان و سالخورده‌ها ایجاد نموده، اما زنان تلاش‌های متعددی در قالب مشارکت غیررسمی پس از زلزله داشته‌اند.

نوع دوم پیوند و مشارکت به شیوه‌ای رسمی است که فرد با عضو شدن رسمی در انجمن‌ها و گروه‌های داوطلبانه با دیگران در ارتباط باشد که برخی به آن مشارکت انجمنی نیز می‌گویند. در این خصوص، ما می‌توانیم ادعا کنیم که مشارکت‌های رسمی و انجمنی در قالب زنان روستایی بسیار ضعیف و پراکنده است. پیوندهای رسمی و شبکه‌های غیررسمی برحسب پیوند یا مشارکت بین افراد تعریف می‌شوند؛ ولی ادامه حیات پیوندهای رسمی فراتر از شبکه اجتماعی درونی است و بنابراین مشارکت رسمی با موانعی روبرو است.

همان‌گونه که یافته‌ها نشان داد، بسیاری از زنان روستایی بر صبر و برابری تاکید داشتند، اما شرایط منجر به آن شده بود که از عملکرد خود در این زمینه رضایت نداشته باشند. هرچند که این منطقه به علت مرزنشینی و نوع زندگی خاص عشایری همیشه از زنان صبور و مقاوم برخوردار بود و تصور بر آن بود که زنان از صبر بیشتری برخوردار باشند. به نظر می‌رسد معیشت زنان و حتی نوع عدالت توزیع امکانات دولتی و مشکلات خانوادگی منجر به آن شده که صبر و تحمل زنان روستایی در موقعیت‌های دشوار کاهش یابد.

عوامل و نیز موانع موثر بر تاب‌آوری زنان روستانشین در این تحقیق، شامل عوامل فردی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و نهادی-ساختاری است. مهم‌ترین موانع اجتماعی-فرهنگی از دیدگاه متخصصین شامل نداشتن آموزش مناسب زنان روستایی و همچنین تبعیض بین زنان و مردان بوده و کم‌اهمیت‌ترین موانع نیز، نداشتن فضای مناسب برای فراغت و مسئولیت فرزندپروری است. این نتایج با تحقیقات مبنی بر تاثیر تبعیض جنسیتی بر کاهش تاب‌آوری زنان پس از بحران و محدودیت نقش زنان در تصمیم‌گیری و اداره امور [Hou & Haorui, 2020] و نیز یافته‌های *میزراک* و همکاران مبنی بر تاثیر عدم آموزش در تاب‌آوری زنان [Mizrak et al., 2021] در انطباق است. در میان عوامل اقتصادی، مهم‌ترین مانع از منظر متخصصین نداشتن درآمد ثابت یا متغیر و همچنین نداشتن قدرت پس‌انداز، معرفی شده و کم‌اهمیت‌ترین موانع اقتصادی نیز عدم حمایت سازمان‌های مردم‌نهاد و مردمی از زنان و همه‌گیری کرونا در چند سال اخیر است. همچنین، عدم حمایت دولت و نداشتن برنامه و همچنین بی‌توجهی مسئولان منطقه به حمایت زنان روستایی به‌عنوان مهم‌ترین موانع ساختاری-کالبدی و نیز عدم سرزندگی محیط روستا و نقش دسترسی‌ها و انزوای

- earthquake in North Lombok Regency, West Nusa Tenggara, Indonesia. *Journal of International Wemon's studies*. 20(9):106-120.
- Yilmaz V, Cangur S, Celik HE (2005). Sex difference and earthquake experience effects on earthquake victims. *Personality and Individual Differences*. 39(2):341-348.
- Goodman A (2016). In the aftermath of disasters: The impact on women's health. *Critical Care Obstetrics and Gynecology*. 2(6:129):2471-9803.
- Strauss A, Kurbin J (2006). *Principles of qualitative research methodology: Basic theory, procedures, and practices*. Translated by Boyouck Mohammadi. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [Persian]
- Yesyca M, Lase F, Anggraini N (2018). Mapping interpersonal violence against women in the district of Nias. *Masyarakat, Kebudayaan, Politik*. 31(1):24-35.
- Moreno J, Shaw D (2018). Women's empowerment following disaster: A longitudinal study of social change. *Natural Hazards*. 92(1):205-224.
- Yumarnia T, Amaratunga D, Haigh R (2014). Assessing gender vulnerability within post-earthquake reconstruction: Case study from Indonesia. *Procedia Economics and Finance*. 18:763-771.
- Hou C, Haorui W (2020). Rescuer, decision maker, and breadwinner: Women's predominant leadership across the post-Wenchuan earthquake efforts in rural areas, Sichuan, China. *Safety Science*. 125:104623.
- Mizrak S, Ozdemir A, Aslan R (2021). Adaptation of hurricane risk perception scale to earthquake risk perception and determining the factors affecting women's earthquake risk perception. *Natural Hazards*. 109:2241-2259.
- Yaman ÖM, Akyurt MA (2013). Cultural approach to social work: A case study of the 2011 Van earthquake. *Journal of Sociology* 3:135-144.
- Obrist B, Pfeiffer C, Henley R (2010). Multi-layered social resilience: A new approach in mitigation research. *Progress in development studies*. 10(4):283-293.
- Abramson DM, Grattan LM, Mayer B, Cotlen CE, Arosemena FA, Rung A, et al (2014). The Resilience activation framework: A conceptual model of how access to social resources promotes adaptation and rapid recovery in post-disaster settings. *The Journal of Behavioral Health Services and Research*. 42(1):42-57.
- Jones T, Glasson J, Wood D, Fulton EA (2011). Regional planning and resilient futures: Destination modeling and tourism development-The Case of the Ningaloo Coastal Region in Western Australia. *Planning Practice and Research*. 26(4):393-415.
- Salehi S, Aghababie MT, Sarmadi H, Farzav-Behtash MR (2011). Investigation of environmental resilience using causality network model. *Journal of Environmental Studies*. 37(59):99-112. [Persian]
- Rezaei MR (2013). Evaluating the economic and institutional resilience of urban communities to natural disasters using PROMETHE technique. *Journal of Emergency Management*. 2(3):25-36. [Persian]
- Momeni KH, Akbari M, Atashzadeh-Shourideh F (2009). Relationship between resilience and burnout. *Journal of Medicine and Cultivation*. 17(74-75):29-36. [Persian]
- Bahman-Janbeh F, Ordibeheshti-Khiaban M, Shahnaz Kohan (2017). Qualitative study of gender roles of women in earthquakes. *Journal of Women and Study of Family*. 9(35):7-33. [Persian]
- Nikmardanmin S, Barkpour N, Abdollahi M (2014). Reducing earthquake risks with emphasis on social factors of resilience approach (Case study: District 22 of Tehran). *Bi-Quarterly Journal of Urban Management*. 13(37):19-34. [Persian]
- Budirahayu T, Farida A, Amala SM (2019). Women's resilience in preserving family life following an